

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“
ФАКУЛТЕТ ПО НАЧАЛНА И ПРЕДУЧИЛИЩНА ПЕДАГОГИКА
КАТЕДРА СПЕЦИАЛНА ПЕДАГОГИКА И ЛОГОПЕДИЯ

Елевтерия Кромида

**ДИЗАЙН НА УЧЕБНОТО ПОРТФОЛИО ПРИ
ОБУЧЕНИЕ НА УЧЕНИЦИ СЪС СПЕЦИАЛНИ
ОБРАЗОВАТЕЛНИ ПОТРЕБНОСТИ**

АВТОРЕФЕРАТ

**дисертационен труд
за присъждане
на образователна и научна степен „доктор“**

Научен ръководител: доц. д-р Емилия Евгениева

София, 2016 г.

Дисертационният труд е разработен в увод, три глави, изводи и препоръки, приложения, библиографии на използваната литература на английски език, показалци на табличните форми и на графичните форми.

Дисертационният труд съдържа 282 страници основен текст, от които 218 представляват същинската част на разработката. Приложенията са 37 страници. В текста са включени таблици и диаграми. Библиографията съдържа 233 заглавия на латиница, от които 115 цитирани в текста.

Дисертационният труд е обсъден на заседание на катедрата по Специална педагогика и логопедия на 27.09.2016 година.

©2016 Елевтерия Кромида

Дизайн на учебното портфолио при обучението на ученици със специални образователни потребности

СЪДЪРЖАНИЕ

Увод	4
Обобщено представяне на прегледа на литературните източници ..	6
Обобщено представяне на изследователската програма	17
Аналитични подходи и основни резултати	24
Изводи и препоръки	49
Приноси на дисертационната разработка	52
Списък на публикациите, свързани с темата на разработката	53

Увод

Образователната политика представлява сама по себе си процедура, чрез която се оценяват не само учебната изява на обучаемия, но също така и целите на учебната програма. Въпреки това все по-силно се усеща, че оценъчният процес – такъв, какъвто се прилага днес, съдържа известни специфични слабости. Тази ситуация налага радикална промяна в образователната система, която е резултат от неподходящата употреба на традиционните оценъчни методи, особено в областта на специалното образование. Като алтернатива на класическия тип оценъчен процес на ученика чрез писмени изпитвания и упражнения, международната библиография и съвременните проучвания посочват един по-различен тип оценяване, което се основава на откритията и изводите на конструктивистката теория. Налични са разнообразни образователни ресурси, които могат да бъдат използвани като инструмент за автентично оценяване. Въпреки това, най-подходящият инструмент е Ученическото портфолио. Нуждата от неговото прилагане се подчертава от много проучвания, тъй като то осигурява възможността за по-надеждно и динамично отразяване на учебното представяне на ученика, което е полезно не само за учители и родители, но също така и за самите ученици. Програмите за оценяване чрез портфолио могат да бъдат осъществени на различни нива, в рамките на индивидуалната класна стая, както и на общодържавно ниво. Такива програми осигуряват дълбока промяна по отношение на нагласите относно ролята на оценяването в образованието. Оценяването на ефикасността на процеса на интеграция на деца и ученици със специални образователни потребности трябва да се разглежда в противоположна на съществуващата концепция и схващания посока така, че те да бъдат приети като важни членове на обществото, давайки личния си принос за неговото

развитие и просперитет. В контекста на гореизложеното, целта на настоящото изследване е да се създаде проект на портфолио и проучи практическия аспект на прилагането и ползването му в класната стая на специалното образование и в частност в часовете по основна геометрия с цел да се подчертае ползата от един всеобхватен образователен инструмент, който да подпомогне традиционните учители в действията им за интеграция на ученици със специални образователни изисквания в традиционната обучителна процедура.

Ключови думи: оценяване на ученици, автентично оценяване, учебна програма, специално образование, математика, интеграция, ученическо портфолио

Обобщено представяне на прегледа на литературните източници

Конструктивистка теория за Специалното образование и Оценяването на обучаемите според Виготски

Трудовете на Виготски в областта на специалното образование все още не са напълно оценени в западния свят въпреки факта, че той вероятно е формулирал най-уникалната, цялостна и човешка парадигма за специалното образование през 20 век (Gindis, 1995, 220- 225).

Със своята обща теория на детското развитие (СНАТ), Виготски въведе практически ориентирана парадигма за обучение на деца със специални нужди, базирани на неговата така наречената "специална теория", известна също като теорията за "дисонтогенезиса" (TD).

Теорията на дисонтогенезиса, която включва социално-конструктивистки подход към ученето и развитието (Karprof, 2005: 10) се отнася до уникална визия за бъдещите модели на специалното образование. Виготски говори за включване на базата на положителна диференциация.

Неговият положителен подход предполага положително обществено отношение към децата с увреждания като насочва вниманието не към слабостите и нарушенията, а към укрепване и даване на възможност за развитие на индивидуалните умения (Родина, 2006 : 18). Тези цели в процеса на обучение могат да бъдат постигнати само чрез "автентично оценяване", метод, който определя необходимостта от включване на учениците в оценяването на собствените си постижения. Най-подходящият инструмент за постигането на "автентично оценяване" в класната стая е Ученическото портфолио, защото то показва еволюцията на ученика, съпоставен със самия себе си и го включва в оценъчния процес.

Разбира се, идеята за включване изисква проучване на интернализацията на външните културни дейности във вътрешните процеси чрез психологически инструменти и медирано (чрез посредничество) обучение във връзка с нарушенията с висока и ниска честота. Според Виготски основната цел на специалното обучение трябва да бъде прилагането на положителен диференциран подход, който може да стимулира развитието на по-високи умствени функции в цялостната личност на деца с увреждания (Родина, 2006 : 19). В този смисъл, оценяването чрез портфолио има отношение към конструктивизма, тъй като то се фокусира върху процеса, а не върху конкретните резултати (т.е. оценки и тестове). В крайна сметка, "Процесът е действителният продукт на ученето" (Hayes, 2012 цит. в Родина, 2006 : 19).

Видове учебно портфолио

През последното десетилетие експерти и практики започнаха да утвърждават значението на съвместното обучение, тъй като много хора смятат, че начинът, по който ние опознаваме себе си, е най-вече чрез взаимодействието с другите. Приемайки проучванията на Виготски (1978) като отправна точка, стигнахме до извода, че мисленето е социална дейност, която първоначално откриваме във взаимодействието и общуването между хората, а след това постепенно се интернализира, за да се появи отново по-късно както индивидуално постижение. Процесът на познание, който е в основата на конструктивистката теория, не съществува по природа, а възниква и се развива главно чрез диалог и взаимодействие с другите. Това е така според Брунер, защото балансираното разпределение на роли и честата ротация на всички, които участват в преподаването и ученето е това, което формира съзнанието като свързва онова, което се случва

„вътре в главата” с това, което се явява като резултат от взаимодействието с другите (Smith, 2002).

Даниелсон и Abrutyn (1997) разграничават три основни типа портфолио: портфолио на растеж (или работа), представително портфолио (или портфолио-витрина) и оценъчно портфолио. Въпреки, че на теория различните видове портфолио са ясно разграничени, на практика се наблюдава тенденция към припокриване и функционално застъпване. Въпреки това, дадена учебна програма може да включва няколко различни вида портфолио, които да обслужват няколко различни цели. В резултат на това е важно учителите „ясно да дефинират целите си, причините, които са ги накарали да се включат в проекта за създаване на портфолио, както и целевата група на този документ“ (Polheiser et.al, 2000: 1).

Портфолиото като инструмент за оценяване

Въпреки недостатъците на традиционните методи за оценка, много учители все още използват стандартизирани тестови методи за изпитване, наложени или от учебниците или от общата изпитна рамка, зададена от Министерството на образованието, които приключват с полагане на изпити за завършване в края на годината, при които най-високата оценка се превръща в определен край сам по себе си. Въпреки това, прегледът на библиографията, показва, че има няколко слабости в начина, по който се прилага тази оценка днес в различните образователни нива. Kapsalis (2003), например, отбелязва следното по отношение на слабостите на този тип оценяване: а) Референтни грешки: Това е тенденцията от страна на учителите да използват изцяло личен и стереотипен модел за оценяване, в резултат на което много пъти се наблюдава ситуация, при която различни оценки се поставят за същата успеваемост в различни класове или една и съща оценка на двама ученици от различни класове, които не постигат същите резултати; б) Ефектът на ореола: Това

са случаите, когато оценителят е повлиян положително или отрицателно от личността на ученика и не се вземат предвид действителните резултати; в) Ефектът на снизхождението: При оценката на познати и обичани, или просто приятни ученици, изпитващият показва снизходителна предразположеност; г) Грешка на базата на времева близост: Оценките на писмените работи имат по-висок показател на съотносимост, когато са поставени в рамките на един и същ кратък период за разлика от онези, които са поставени в различни периоди от време; д) Тенденция към неадаптивност и упорство: Тази тенденция се наблюдава тогава, когато учителят настоява, с цел да не компрометира и обори собствената си оценка, на поставената от него на даден ученик в началото на периода на обучение въпреки, че учебните постижения на последния са се променили; е) Социално възприятие: Това са случаите, при които в процеса на коригиране на писмени работи, учителите са склонни да пренебрегват различните недостатъци в тези на добрите ученици, за разлика от отношението към същите недостатъци в работите на посредствени или слаби ученици; ж) Ефектът „Пигмалион” (или самосбъдващото се пророчество): J.E. Elashoff & R.E. Snow (1971) и P. Неш (1976, цит. в Kapsalis, 2003) установяват, че очакванията на учителя повлияват положително или отрицателно работата на ученика и детето изпитва реакции, които допълват и подсилват очакванията на учителя.

Специалното образование в Гърция

В Гърция има няколко служби, които могат да осигурят програми за ранна намеса, като например звена от Педтриатични болници, консултативни центрове за дневна детска грижа, както и Центрове за диагностична оценка и подкрепа. Децата и семействата имат възможност да участват в тези програми и да

получат обучение с цел осигуряване на сътрудничество с експертите и ефективното справяне с увреждането или нарушението. Що се отнася до гръцката образователна система, нейната основна характеристика така, както е представена в Националната учебна програма, която задължително се използва в държавните и частни училища, както и в областта на Специалното образование, е централизация по отношение на закона. Тя е организирана вертикално на три нива: първо (предучилищно и начално образование), второ (гимназиално образование и лицей) и трето ниво или висше образование (университет и висши технически учебни заведения) (Stam-poltzis, Polychronopoulou и Пападопулос).

За съжаление, много пъти деца със специални образователни потребности биват записвани в масови училища в името на приобщаването им без да се осъществят фундаментални промени, необходими, за да бъде такова приобщаване успешно. Следователно, в много училища и центрове са налице лоши условия, както и сериозни недостатъци по отношение на инфраструктурата (Lambropoulou & Panteliadou, 2000, Stassinou, 1991 и Kouroubli, 2000). Например, често няма универсален достъп до училищните сгради за хора, които използват инвалидни колички (Zoniou-Sitheris, 1997). В допълнение, често пъти няма достатъчно добра педагогическа среда, както и специализиран образователен персонал за пълно удовлетворяване на образователните потребности на тези деца. Най-важното, няма финансови ресурси, за задоволяване нуждите на специалното образование, които включват изграждане на специални съоръжения за компенсирание на различните потребности, подкрепа на научни изследвания на проблематиката, обект на проучване от специалното образование, организиране на образователна кампания, за заличаване или намаляване на предубежденията, както и извършване на регистрация на всички деца със специални нужди по възраст, пол, вид или задълбоченост на проблема.

Специално образователни портфолиа

Практиците твърдят, че в училищното обучение на ученици със специални образователни нужди е наложително въвеждането на обучение за развитие на житейски умения, необходими за поддържане на домакинството и на работа. Характерно за ученици със специални образователни потребности е да изпитват затруднения с дейности като писане, ясен и свързан говор, както и с изграждането на основни математически умения. Много от тези ученици изпитват и затруднения, свързани с това да запаметят онова, което са научили. Поради това затруднение, някои умения изискват повтарящо се показване и практика.

Въпреки това, способностите на всеки ученик са уникални; затова индивидуални планове под формата на портфолио на житейски умения (LSP) и индивидуален учебен план (IEP), са необходими за всяко средно училище, осъществяващо обучение на ученици със специални потребности. Индивидуалното портфолио установява протоколи за подпомагане и настаняване там, където е необходимо, за да може всеки ученик да разгърне своя потенциал. Създаването на портфолио на житейски умения за ученици със специални образователни нужди изисква постъпваща информация от много хора. Въпреки това, този изследователски документ се фокусира върху познавателните способности на учениците със специални образователни потребности и затова ние няма да изследваме този популярен тип портфолио в областта на Специалното обучение.

Даян Лоури (2011) уместно твърди, че оценката е неразделна част от процеса на вземане на решения и преподаване на специалните педагози. Същите използват няколко вида информация за оценка и за различни образователни решения. Специализираните педагози използват резултатите от оценките с цел да се подпомогне идентифицирането на конкретните

образователни потребности и да се развият и осъществят индивидуални учебни програми, както и да се коригира и пригоди обучението към развиващия се учебен напредък.

Създаване на математическо портфолио за специално образование

Според националната учебна програма по математика за ученици със специални образователни потребности на гръцкото министерство (NCEE, 2005), основната цел на обучението по математика в специалното образование е социалната интеграция и постигането на автономия на учениците по отношение на повечето от техните способности и силни страни.

Математиката дава на учениците способността да се включат в социалните процеси и дейности, тъй като а) е необходима в ежедневните дейности, б) изисква активното участие на учениците, в) развива умения, като например наблюдателност, внимание и постоянство, г) тренира учениците да извършват логически съждения, да имат методично мислене и да вземат решения, д) подобрява положителното отношение на ученика към математиката (NCEE, 2005).

Ако разгледаме геометрията от философска гледна точка, тя помага на учениците да мислят логично и да не вземат неуспешни решения, базирани на невежество и погрешни предположения (Varoody 1987). Геометрията е наречена най-сигурният, ясен начин на мислене, достъпен до нас. Ако разгледаме геометрията в исторически план, ще открием, че през по-голямата част от последните две и половина хилядолетия е изучавана, поради това че е приемана за абсолютната, съвършената парадигматична истина, достъпна до нас (Varoody 1987). Културите на по-умните хора, с по-добрите инженери, които прилагат напреднали технологии обикновено доминират над онези, които не разполагат с такива. Геометрията е част от математиката, която е в основата на науката и техниката. Дори и

в изтъкването на човешките шедеври през вековете, художниците и архитектите са се възползвали в творчески план от геометрията. Можем да се полюбуваме на геометрията, приложена в много от сътворените от човешка ръка чудеса на света: пирамидите в Египет, Великата китайска стена, Тадж Махал, Ангкор Ват, Забраненият град, храмовете и пагодите в Баган, Храмът в Карнак и други.

Учебно портфолио по геометрия

Портфолиото включва работата на ученика по време на процеса на обучение. То е разработено съответно на способностите на ученика, така че да може учебното съдържание да стане постижимо за ученика. По този начин резултатите, които ще се споделят с неговите родители, ще могат да им покажат реалния прогрес на детето.

Структурата на портфолиото е:

Заглавна страница

Цели за годината

Основни математически умения

Умения за учене

Съдържанието следва логиката на процеса на обучение: урок, когнитивни оси, учебно съдържание, цели, системност

Въведение страница:

(целта е да се даде възможност всяко портфолио да е индивидуално оформено)

Добре дошли / въвеждане страница за портфейла¹

UNITS	Cognitive Axes	ANNUAL SYLLABUS	Goals	Systematic Notions
1	What is Geometry and what it deals with.	CURRICULUM	The students should feel the space around them and orientate themselves	System Space The world
2	Basic Geometry Notions	What is Geometry and what it deals with.	Find an ad, picture from nature, or piece of art that illustrates parallel lines	Lines: parallel Transversal
3	Angles	1. Lines: parallel lines, transversal	What is the simplest device that can be used to measure angles? Include a picture and description. Find and label the angles in given pictures.	labeling vertex, sides, naming, and classifying
4	Triangles	1. Angles: labeling vertex, sides, naming, and classifying	How can one measure triangles? Include a picture and description. Find and label the angles in given pictures.	labeling vertex, sides, naming, and classifying

¹Kouloumparitsi & Matsaggouras,2004:81.

5	Polygons:	1. Naming and classifying	Find the polygons in given pictures.	naming, and classifying
6	Circles and Spheres	1. Naming and classifying 2. Find the polygons	What is the geometric name for a soccer ball? What shapes make up the ball? Find 3 different logos which have circles and identify all the critical elements which may be present, such as: radius, diameter, center, chord	radius, diameter, center, chord
7	Curves	3. Naming and classifying 1. Radius, diameter, center, chord	The focus will be on Bridges: Types of Bridges: Arch Bridge, Beam Bridge, Cable-Stayed Bridge, Cantilever Bridge, Simple Truss, and Suspension Bridge. Find pictures of different types and discuss	the geometry of the bridge

8	Revision of figures	The focus will be on Bridges:	<p>Examples of activities:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Create hand signals for each figure -Have the student make the figure out of household objects (pencils, uncooked spaghetti, etc) or objects in the neighbourhood. The example must naturally occur, you may not create it. -Have the students cut the figures out of paper 	
		<p>Learning Reflections- What is going well? What has been your biggest success/accomplishment so far?With these self-presentation and self-assessment questions the students reflect on their personal way of learning and also reveal not only their abilities but also their weaknesses. The objective is the development of cognitive and meta-cognitive insight and self-confidence</p>		

**Обобщено представяне на изследователската
програма: цел, хипотези, задачи, методи
на изследването, организация на изследването,
характеристики и показатели**

Цел на изследването

Да се разработи дизайн (проект) на учебно портфолио за приобщаване (включване) на ученици със специални образователни потребности в общообразователния процес на обучение

Описание на целта

Процесът на обучение в общообразователното училище е насочен към всички ученици. Той е предмет на държавна политика и има за своя основна цел да се осигури равен социален старт на всички юноши в точно определен период в развитието им. Важна цел е да се спести социално време и ресурси при придобиването и използването на съществуващия социален опит. В този смисъл, всяка образователна система, включително и гръцката, организира процеса, който се регулира чрез осигуряване на приемането на редица нормативни закони. Съвсем друг въпрос е, че през последните няколко години е отбелязана много ниска степен на приложение на придобитите чрез официалната образователна система знания и умения. С оглед на гореизложеното, въвеждане на изцяло нов инструмент в системата трябва да бъде официално вписан в нормативната уредба от една страна, и от друга страна това може да проектира параметрите на вече съществуваща организация, която може да подлежи на промени. Ето защо, нашата цел е да опишем как автентичните постижения, описани в педагогическото

портфолио се съпоставят и се вписват в традиционната форма на обучение. По-важното в този конкретен случай е дали учителят е готов да сравни класическата форма на оценяване на знанията с оценката на процеса на усвояване на знания, демонстриран от всеки ученик, включително и този със специални образователни потребности, докато учи в училище.

Институционализираната организация на образователния процес в общообразователните училища, която за известен период в развитието на детето е задължителна, превръща учебния процес в нещо като ритуал. Този ритуал носи своите нормативни параметри като: начало, продължителност, край, време за работа, урочни единици и т.н. Това налага външното господство на взаимоотношения, генерирани като такива между участниците в процеса на образование: учител-ученик, родители-учители, родители и деца на територията на училището и т.н. Външното регулиране на тези отношения в определен етап от развитието води до тяхното формализиране до степен, при която те стават непредставителни. Това налага необходимостта от постоянни иновации по отношение на формите на обратна връзка. Пример за такава иновация е портфолиото. Общата нагласа по отношение на портфолиото е то да възстанови част от вътрешните, субективно контролирани параметри на процеса и да намали нивото на формалност в обучението. Освен това, самият познавателен процес е вътрешно мотивиран, въпреки факта, че той се осъществява в рамките на формалната система на общообразователното училище. В този контекст, целта на настоящото изследване е да очертае параметрите на процеса, които позволяват трансформацията към вътрешните параметри на процеса на учене.

Педагогическото портфолио има потенциала да играе ролята на един новосъздаден инструмент по отношение на анализа на социалните свойства на придобитите в училище знания и умения. Отношението на социалната значимост на това, което е научено в училище може да бъде намерена в отношенията със

семейството. Именно от семейството детето постъпва в образователната система. Именно то придружава детето през целия му образователен опит, а създаването на ново семейство е цел на всеки млад човек. Това поставя на преден план разглеждането на нов тип семейство в училище. Може ли профилът на този нов тип семейство да бъде описан в портфолио? До каква степен са подготвени учителите за осъществяване на подобно нещо в настоящия момент?

Хипотези на изследването

Параметрите, които се търсят в отношението на учителите към използването на портфолио при оценяването на развитието на деца и ученици със специални образователни потребности, са ориентирани към вече формулирани характеристики на целта на научното изследване.

Хипотеза 1. Учителите приемат дизайна (проекта) на учебното портфолио детерминирано от социални параметри.

Хипотеза 2. Учителите приемат дизайна (проекта) на учебното портфолио детерминирано от учебно-възпитателни параметри.

Хипотеза 3. Учителите приемат дизайна (проекта) на учебното портфолио детерминирано от нагласите за новото място на хората с увреждания в обществото.

Задачи на изследването

1. Създаване на концептуалната рамка на проблема чрез анализ на литературни източници.
2. Структура. Изследователската програма е структурирана въз основа на заключенията, които са били постигнати в теоретичната част на дисертацията.
3. Разработване на изследователски инструмент.

Подробно описание на инструмента е направено в раздела „Методика на научните изследвания, въпросниците като изследователски инструмент“.

4. Изпълнение на изследването.

5. Събиране, систематизиране и анализ на получените данни.

Методика на изследването

В изследването използваме система от въпросници, чрез които да натрупаме необходимата ни информация за предварителното състояние на средата по проблемите свързани непосредствено с мястото на протфолиото в нея, отношението към процеса на интегриране като цяло и отзивчивостта на средата към предлаганата иновация чрез създадения проект за учебно протфолио по геометрия. Проектът за портфолио е разработен и спрямо ключовите компетентности, които трансформират академичното знание в практическо, социално значимо. Как това се приема от респондентите беше установено с въпросници.

Въпросниците като инструмент за научни изследвания са широко използвани.

Много изследователи са документирали използването на въпросници като изследователски средства, включително Lyon-deard (1991). Според, Corporate Research and Consultation Team (2014) въпросниците могат да: а) събират фактическа информация, за да се класифицират хората и тяхната принадлежност, б) съберат ясна информация, свързана с поведението на хората, в) съберат данни по критерии за определяне на основните нагласи/ становища на една група от хора, свързани с конкретен проблем, г) послужат за измерване на удовлетвореността на клиентите с даден продукт или услуга и д) съберат информация "изходно ниво", като след това могат да бъдат проследени с течение на времето настъпили промени в резултат на определено действие или бездействие.

Инструментите бяха създадени последователно, следвайки логиката на теоретичните обосновки и на изводите, които се изпращат на всеки етап от изследването.

Предварително проучване

Преди да се пристъпи към фактическото съставяне на учебното портфолио, изследователят се ангажира със задачата да провери доколко портфолиото като инструмент за оценка е известно на учителите и родителите. Затова се подготвиха два въпросника – за учителите (общообразователни и специални) и за родителите на деца, които се обучават в общообразователни училища с интегрирани в тях ученици със специални образователни потребности.

Същинско изследване

След проучване на нагласите на учителите и родителите към портфолиото като инструмент от предварителното проучване, се фокусирахме върху създаването на проекта (дизайна) на учебно портфолио. При конструирането му взехме под внимание изискванията на учебното съдържание по геометрия, възможностите за редуция на учебното съдържание, вариантите за оценка на учениците със специални образователни потребности. Основният ни изследователски въпрос е: В какви учебни дейности да се включат учениците, така че те да са ангажирани в съставянето на собственото си портфолио? В този смисъл, на първо място учителят трябва да определи ясно съдържанието на портфолиото. Второ, учителят трябва да разработи процедури за оценка за следене на съдържанието на портфолиото. Необходимо е да се разработи регламента за класифициране на информацията в портфолиото. (Venn, 2000 г., стр. 540). За да можем да демонстрираме как това се случва на практика, ние разработихме модел, който представихме на респондентите на изследването. Моделът е разработен в базисен вариант и инвариант за ученик със специални образователни

потребности. При разработване на модела се взеха под внимание данните получени от изследванията на докторант Ася Костова по отношение на обвързването на учебно-познавателните дейности с ключовите компетентности от Европейската референтна рамка. Моделът е представен в: Автореферат. Иновативен модел за редукция на учебното съдържание за работа с деца със специални образователни потребности. С., 2016. Оценката на учебно-познавателните способности на детето беше направена чрез система от чеклистове, разработени от Десислава Пенчева и представени в Автореферат. Мениджмънт на процеса на приобщаване на деца със специални образователни потребности. С., 2016.

Мнението на респондентите беше събрано с два въпросника. С първия въпросник събрахме необходимата демографска информация за респондентите и състоянието на училищната среда, в която предлагаме да се използва учебно портфолио, както и тяхното отношение към процеса на интегриране, ефективността му в настоящия момент, влиянието, което той има за развитието на децата със специални образователни потребности в бъдеще.

Вторият въпросник се състои от две части. С първата събираме информация за мотивацията на респондентите да включат в работата си предлагания им проект за портфолио. След като отговорят на въпросите от тази част, респондентите разглеждат предлагания проект за портфолио. Втората част на въпросника събира информация за това в каква степен инструментът би удовлетворил техните търсения за ефективна работа с ученици със специални образователни потребности, ако използват портфолиото.

Респонденти на изследването са 250, от тях:

- в предварителното проучване: 25 учители, 25 специални педагози, 50 родители

- в същинското проучване 150 учители, от тях 65 специални педагози и 85 общообразователни

Аналитични подходи и основни резултати от изследването

Анализът е направен последователно, следвайки хронологията на предварителното и основното изследване. Статистическата обработка на данните е направена с пакета от инструменти, предназначен за прилагане на статистиката в хуманитарната област – SPSS. Данните са представени чрез техните дескриптивни стойности, корелации и т.н.

Анализ на данните от предварително проучване.

Данните, които получихме, показваха непознаване на портфолиото като инструмент. Това беше много важно, тъй като спрямо тази информация ние структурирахме и изследователката си програма. Той е предназначен за среда, която въобще не познава портфолиото като инструмент. Следователно в него задължително трябва да намерят място стандартни компоненти, които да го направят разпознаваем за респондентите. От друга страна, то трябваше да носи достатъчно иновативни компоненти, за да не допуснем то да се превърне във формален инструмент, който само ще увеличи и без това немалката бюрокрация, която съпътства учебния процес. Това беше и причината да се обърнем към ключовите компетентности, които стават част от съдържанието на крайния резултат.

Анализ на данните от основно изследване

Изследването беше проведено на два етапа. Първо бяха събрани отговори от 70 респондента. Данните бяха обработени и анализирани. За да може да препотвърдим изводите си, групата беше допълнена с още 80 респондента. По този начин извадката

на изследването беше увеличена до 150 респондента и отново статистически обработена.

Въпреки че между двете извадки имаше известни различия в демографския профил, тенденцията, която наблюдавахме в отговорите на респондентите, се запази. Затова, ще представим данните от втората извадка, като ще направим отправка към данните от първата извадка, там където това се налага.

Демография

Таблица 2-1. Вашият пол е:

Вашият пол е:		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	man	36	24,0	24,0	24,0
	woman	114	76,0	76,0	100,0
	Total	150	100,0	100,0	

Отношението мъже-жени (таблица 2-1) в системата на образование никак не е новост за нито едно изследване в сферата. Процентът на жените е в пъти повече от процента на мъжете. Тъй като това е почти константна ситуация, в настоящото изследване ние няма да правим анализ на влиянието на пола на респондентите върху отговорите, които те дават.

Таблица 2-2 . Вие сте до:

Вие сте:		Frequency	Percent	Valid Per- cent	Cumulative Per- cent
Valid	up to 30 years	19	12,7	12,7	12,7
	up to 40 years	52	34,7	34,7	47,3
	up to 50 years	47	31,3	31,3	78,7
	over 50 years	32	21,3	21,3	100,0
	Total	150	100,0	100,0	

Въпреки, че възрастта, професионалният опит в училище и образованието са също константни величини за системата като цяло, нашето очакване е, че те могат да бъдат повлиявани и променени с по-малко ресурс отколкото това може да се случи по отношение на промяна на състоянието на феминизацията на професията. Затова ще потърсим чувствителността на респондентите към предлагания им дизайн на протфолиото за нуждите на обучението на учениците със специални образователни потребности като направим кръстосан анализ с професионалната им позиция, възрастта и професионалния им стаж.

Възрастта на респондентите от вече разширената извадка е посочена в таблица 2-2. Респондентите над 50 години са 21%, докато в предходната група бяха 14,3%. По-малко са младите, до 30 години. В първата група те са 15,7%, а тук 12,7%. Има разлика и по отношение на представителството и на тези, които са до 40 годишни и до 50 годишни. Тази промяна в профила на

респондентите е значима. Затова ще направим сравнение на кръстосните резултати по отношение на приемащата среда.

В таблица 2-3 е представен професионалният профил на респондентите. Прави впечатление, че има определен баланс между общообразователните учители и специалните учители (43,3%). Това ще ни даде възможност да преценим как двата вида специалисти приемат дизайна на портфолиото.

Таблица 2-3 **Вие сте:**

Вие сте:		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	booster teacher	13	8,7	8,7	8,7
	professor of one course	68	45,3	45,3	54,0
	director	4	2,7	2,7	56,7
	special education teacher	65	43,3	43,3	100,0
	Total	150	100,0	100,0	

Образователното ниво на респондентите също не ни изненадва. Всички са бакалаври и магистри. Сред респондентите има и доктори. За нас в следващите етапи на анализа ще проследим дали образованието дава отражение върху рефлексията на респондентите към учебното портфолио.

Повече от половината са учителите с педагогически опит до 10 (43,3%) и до 20 (32,7%) години (таблица 2-4).

Таблица 2-4. **Какъв е вашият педагогически опит?**

Вие сте:		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	up to 10 years	65	43,3	43,3	43,3
	up to 20 years	49	32,7	32,7	76,0
	over 20 years	36	24,0	24,0	100,0
	Total	150	100,0	100,0	

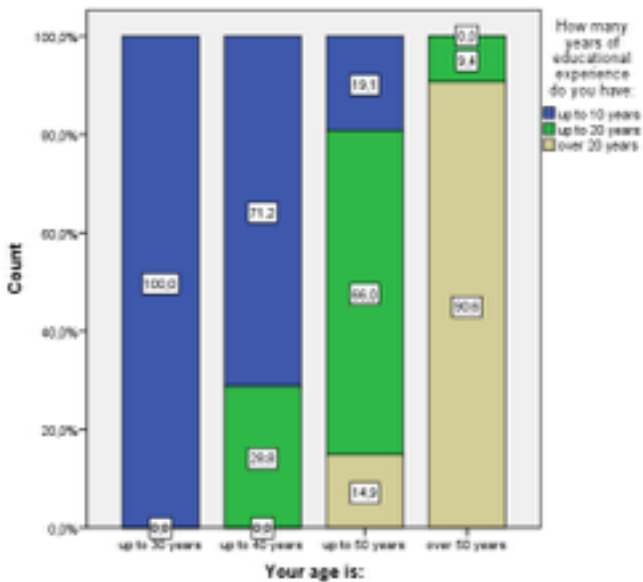
Анализ на данните спрямо формулираните хипотези

Събраните данни от изследването структурирахме и обработихме съобразно зададените параметри на изследването във формулираните три хипотези. Приемаме, че анализът на фактите в този ред, ще даде по-ясна картина за възможностите за реализиране на идеята в бъдеще.

Обосноваването на първа хипотеза

Конвенционалността на процеса на оценяване препъва образователната система. Намалява ефективността или по-скоро разпознаваемостта на получените знания и умения, които може да се приложат в съвременните условия. Социално значимите умения не могат да се разпознаят под цифровия стереотип на оценката. Затова и търсим мястото на портфолиото. Този проблем е още по-осезаем за учениците със специални образователни потребности, защото по презумпция обществото не очаква реализация от тях. Затова първа хипотеза, търси

влиянието на конвенционални параметри като възраст и професионален опит на учителите, за да намерим възможности за иновация в нея. След като установихме, че групата на респондентите по тези показатели покрива вече превърналите се в стандарт параметри, направихме анализ на зависимостите между отделните параметри. Първо кръстосахме данните от възрастта на респондентите и педагогическия им опит (фигура 2-1). Установихме, че стойността на Хи-квадрат показват равнище на значимост, която установява статистически значима връзка. Връзката между двата параметъра е много силна (0,705) по коефициента на Крамер. Следователно наблюдаваме устойчива тенденция. От графиката се вижда, че всеки учител до 30 години има 10 години стаж. Тенденцията се запазва и за останалите възрастови групи. Това означава, че всеки започнал кариерата си като учител, я реализира трайно. Тогава следва да си поставим резонния въпрос: Как тази ангажираност с професията се отразява на приемането на децата със специални образователни потребности от педагогическите специалисти? В мотивацията за изпълнението на тази професия има ли място за проблемите, свързани с децата със специални образователни потребности и по-специално, начинът на тяхното оценяване? За целта е проследено взаимодействието на възраст и педагогически стаж с три параметъра на процеса на интегриране: приемаща среда, адресираност на процеса на интегриране или както вече го описахме по-горе – влияние върху цялата система и степен на реализация на интеграцията в момента на изследването (фиг. 1).

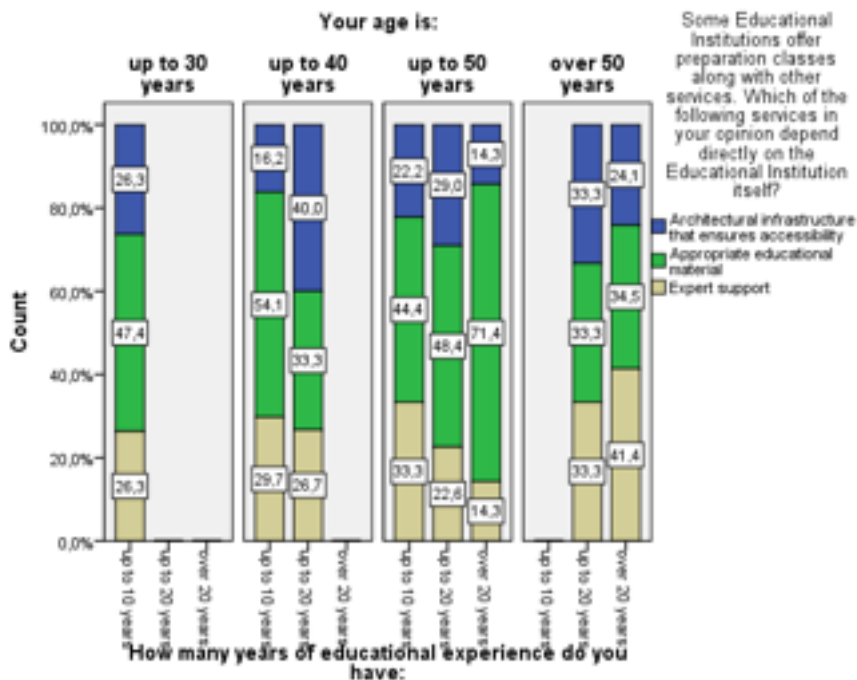

фиг. 1. Вие сте на: * Колко години педагогически стаж имате? Crosstabulatio

В тази устойчива среда ние предлагаме да се използва нов инструмент за оценка – учебното портфолио. Приемаме като отправна точка на нашия анализ структурираните изводи в първа глава. При проследяване на възможностите на портфолиото за формиране на нов подход за оценяване на постиженията на учениците, и в частност на учениците със специални образователни потребности, в теоретичната част ние установихме, че възможностите на портфолиото са разнообразни, но интегрирането му в системата на образование е твърде скромно и все още няма трайно вписване в пространството на процеса на обучение. Все още няма разработен траен модел за системно използване на портфолиото. Има проведени наблюдения, че портфолиото е система, която дава възможност ученикът да проявява активност както към собствените си резултати, така и към собственото си развитие. Но това е все още вначален етап на реализиране. Портфолиото, за да стане активен документ в процеса на оценяване, е

необходимо да намерим мястото му в средата, да стане част от приемащата среда. А за целта за нас беше важно да проучим, какво на приемащата среда респондентите определят като водещо.

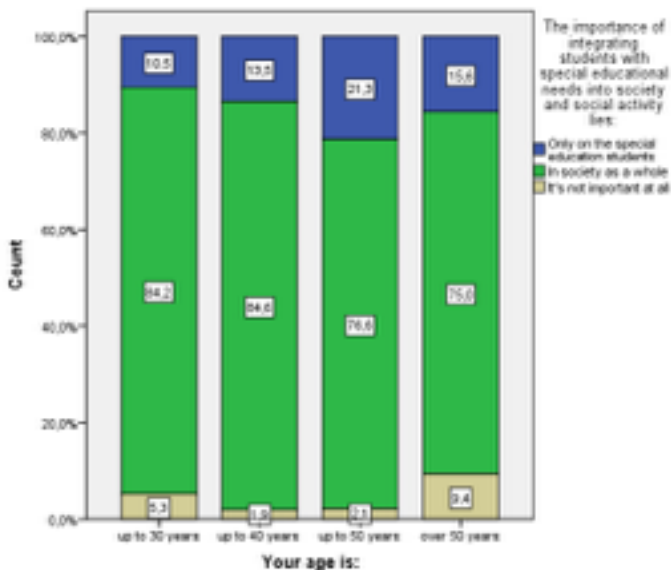
Зададохме три параметъра на приемащата среда: архитектурна, учебно-възпитателна, подкрепа от специалист. На фигура 2-2 е показано отношението възраст, професионален опит към особеностите на приемащата среда. Важната информация от данните е, че респондентите в най-голям процент посочват учебно-възпитателното съдържание за носещо смисъла на приемащата среда. Архитектурната среда също се отчита като важна. Това е естествено, тъй като достъпността на околната среда в пъти би облекчило учебно-възпитателния процес. От данните се вижда, че е добре поставено мястото и на допълнителните специалисти, които подкрепят процеса на интегриране. Следователно процесът на интегриране се отчита най-малко като екипен процес между водещите учебната работа учители и подкрепящите развитието на учениците със специални образователни потребности специалисти. При това положение учебното портфолио би могло да стане добро средство за обмен на информация, разширяване на взаимодействието и повишаване на информираността за случващото се в различното време и дейности на детето. Тези три компонента на приемащата среда и тяхното приемане от респондентите беше анализирано и по отношение на образованието на респондентите. Данните показаха, че учителите, които имат продължаващо във времето образование имат по-изразена рефлексия по отношение на средата. Следователно това би могло да е единият начин за въвеждане на възможностите на портфолиото в процеса на обучение - чрез квалифициране на учителите (фигура 2).

Фиг. 2. How many years of educational experience do you have: * Some Educational Institutions offer preparation classes along with other services. Which of the following services in your opinion depend directly on the Educational Institution itself? * Your age is: Crosstabulation

Квалифицирането би било успешно, ако се ориентира към промяна на ефективността на процеса, следователно и удовлетвореността на учителите. В този смисъл е важно какво би променило това. Затова във въпросника формулирахме няколко въпроса, свързани с очакването за бъдещото реализиране на децата и учениците със специални образователни потребности. Един от тях е, какво е очакването към кого е насочен ефектът от работата с децата със специални образователни потребности в общообразователното училище: към тях самите, към цялото общество, няма значение за никого. Повече от половината от всички възрастови групи респонденти споделят, че това е важно за цялото общество. Много малка част от тях смятат, че това няма значение за никого – между два и

девет процента. По-малко от четвърт от респондентите определят ефекта като важен само за самите ученици (фигура 3).

фиг. 3. The importance of integrating students with special educational needs into society and social activity lies: * Your age is: Crosstabulation

След направения анализ на данните, стигаме до следните изводи по отношение на първата хипотеза.

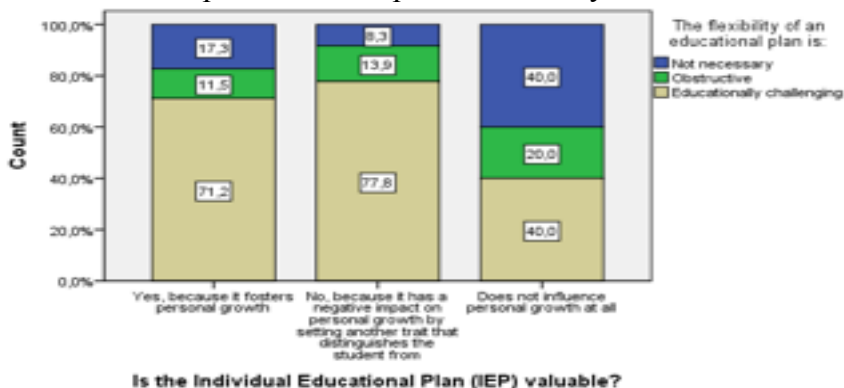
1. Работещите в системата на образованието избират своята професия мотивирано и се реализират професионално в нея. Това прави системата устойчива от гледна точка на субективния фактор. Условие, което осигурява нейното устойчиво, макар и определяно като консервативно функциониране.
2. Функционирането на компонентите на системата е устойчиво, независимо от това дали те са утвърдени или нововъдени, което свидетелства за конвенционалност на ценностната обезпеченост.
3. Променящият параметър на средата е образованието на педагогическите специалисти. В този смисъл може да кажем,

че образователната система е отворена за нововъведения, които да бъдат инегрирани в нея, не по друг начин, а чрез квалифициране на специалистите. Този извод се потвърждава и от международното изследване ТАЛИС (2009 и 2011). В това изследване Гърция не е участвала, но сходството на тези резултати с международните, ни дава основание да направим този коментар.

Обосноваването на втора хипотеза

В теоретичната част бяха систематизирани редица параметри на учебното портфолио, които имат пряка обвързаност с учебно-познавателните характеристики. В обосновката на хипотезата посочихме, че учебното време, учебното съдържание, учебното постижение са компонентите на порцеса на обучение, който се случва в класната стая. Затова и насочихме нашето внимание към тях и това доколко респондентите биха могли да ги разпознаят през учебното портфолио. В този смисъл формулирахме и първата група въпроси. В тях събирахме информация за това доколко специализирането на тези параметри за учениците със специални образователни потребности са важни за тях. Затова попитахме за учебния план по отношение на неговата необходимост, гъвкавост и възможност да способства за развитието на учениците със специални образователни потребности. Въпросът за учебния план е важен, защото респондентите, заявяват, че работят в мултикултурна среда (56% от тях). В този контекст гъвкавостта на учебния план е това, което може да позволи учебното съдържание да стигне до ученици с различен потенциал (каквито са децата със специални образователни потребности) и до тези, чийто майчин език е различен от официалния. Това не е нов момент в системата на образование, но е много по-широко представен в общообразователните училища днес. Попитахме какво е гъвкавостта на учебния план: нещо, което е “Not necessary”, нещо, което е “Obstructive”, нещо, което е “Educationally

challenging”. При формулирането на тези три варианта на отговори, се ръководихме от някои известни в международните изследвания тенденции. Първо, всяка образователна система дава право на различна степен на свобода и творчество на своите педагози. Това право в различните образователни системи е различно. Някъде това е по отношение на методиката, другаде е по отношение на оценяването, на трето място е по отношение на взимането на решения за развитие на учебното заведение.

фиг. 4. The flexibility of an educational plan is: * Is the Individual Educational Plan (IEP) valuable? Crosstabulation

Детайли за това многообразие от национални политики може да се намерят в докладите Евридика и ТАЛИС².

Какво показват данните, които събрахме фигура 4.?

Статуквото е това, което не може да допусне ориентирано към

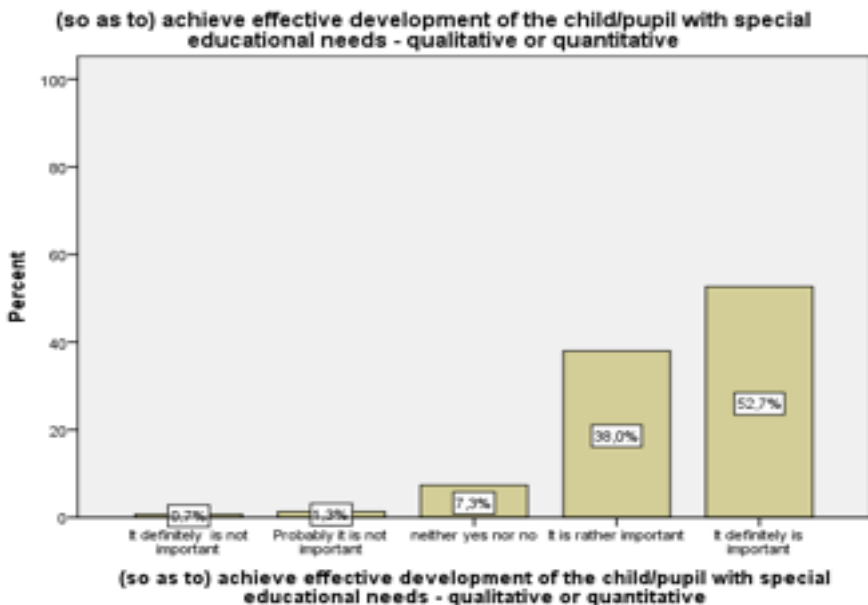
²Teacher’s professional development: Europe in international comparison. A secondary analysis based on the TALIS dataset. editor Jaap Scheerens http://ec.europa.eu/education/school-education/doc1962_en.htm

личността на ученика обучение, намиране и развививане на конкретни негови способности и т.н. Затова то е важен фактор. Независимо от това как респондентите оценяват важността на индивидуалната програма, малка част от тях заявяват привързаност към статуквото. Висок е процентът на тези респонденти, които смятат, че индивидуалната програма спъва развитието на учениците със специални образователни потребности (13,9%) и тези, които не намират смисъл в индивидуалната програм - (20%).

Интересно е разпределението на вниманието на респондентите по отношение на гъвкавостта на учебния план в частта. Една част от респондентите заявяват, че индивидуалния учебен план поражда тяхното професионално любопитство. Това в еднаква степен е важно както за тези, които приемат индивидуалния план и неговото влияние върху развитието на учениците със специални образователни потребности, така и за тези, които не приемат индивидуалния план и смятат, че той по-скоро вреди на ученика - 71,2% и 77,8%. Това означава, че гъвкавостта на учебния план, сама по себе си, е предизвикателна и в частност това може да бъде и по отношение на учениците със специални образователни потребности.

Щом като приемат, че учебният план може да бъде гъвкав, то логично е да видим дали част от тази гъвкавост може да внесе проектът за учебно портфолио. Затова попитахме респондентите за тяхната мотивация да използват иновативен инструмент в процеса на обучение. Ето и техните отговори.

фиг. 5. To what extent, in your opinion, it is important for the presented model to meet with your educational requirements: *when* forming grading corresponding to capabilities of the child's / pupil's with special educational needs - qualitative or quantitative.

Разпределението на мненията съответства на разпределението на мненията, които имаха респондентите по отношение на учебния план. Това от една страна показва устойчивост на мнението, а от друга това вече е основание за разработване на стратегия за въвеждане на иновацията при това състояние на отношението към нея.

След тези отговори респондентите разгледаха разработеното учебно портфолио и отговориха на втора част на въпросника. Дали използването на инструмента би ги удовлетворило.

От получените данни се потвърждава, че тези които не намираха смисъл в това да имат нов инструмент за оценка на постиженията на ученици със специални образователни потребности след разглеждането на предложеното портфолиото променят своето мнение. Това са направили почти 5% респондентите, които смятаха, че това няма значение и почти 10% от тези, които смятаха, че им е необходим, но по-скоро не.

На тази база можем да направим и извода. Учителите, макар че смятат, че системата на интегриране се осъществява формално, имат мотивацията и биха били удовлетворени от работа си, ако им се предостави иновативен инструмент за оценка на постиженията на учениците. При кръстосания анализ на данните от тези два въпроса се наблюдават стойности на Хи-квадрат, които свидетелстват за статистическа значима обвързаност между въпросите.

По същия начин попитахме респондентите за това дали имат мотивация да наблюдават в развитието на учениците със специални образователни потребности, както и дали се стремят в работата си да зодоволят очакванията на родителите за развитието на техните деца. Тенденцията и при двата въпроса повтаря тази на вече анализирания.

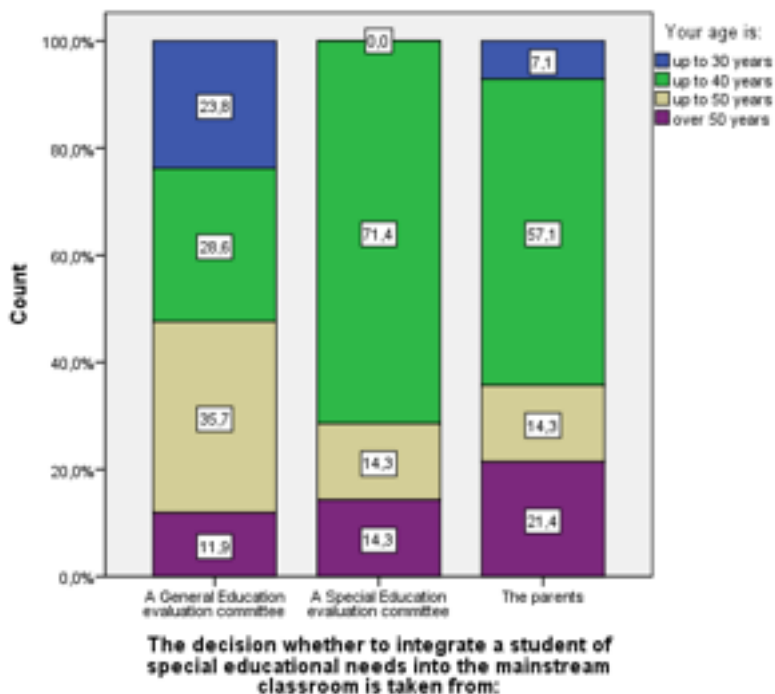
Отнесохме тези отговори към възрастта, професионалния опит, професионалната позиция на респондентите и можем да направим следните изводи.

Обобщение - хипотеза 2

1. Гъвкавостта на учебните планове е необходимо условие за ефективно използване на индивидуалните програми, които отговарят на способностите на деца със специални образователни потребности.
2. Индивидуалните програми, по които се обучават децата със специални образователни потребности, са въведени в системата.
3. Ефективността на приложение и използване на индивидуалните програми зависи от степента на преодоляване на статуквото на централизираната образователна система, средство за което е учебното портфолио.
4. Педагогическите специалисти имат мотивацията и готовността да използват в практиката си иновативен модел.
5. Учебното портфолио за процеса на обучение на ученици със специални образователни потребности е необходим инструмент.

Обосноваването на трета хипотеза

В предварителната анкета установихме, че портфолиото е неизползвано средство от учителите, непознато за родителите. Но, за да определим възможната позиция на родителя при намиране на пространството на портфолиото в работата на учителите с деца със специални образователни потребности, се поинтересувахме от това какво пространство отделят педагозите на родителите. Защото само да се каже, че родителите не се интересуват от процесите в училище не е достатъчно, за да се намери решение на казуса. За да можем да направим това, ние тръгнахме от малко по-далече. Затова въпросите, които отпавихме към респондентите, бяха свързани с мястото на родителите в процеса на обучение на децата със специални образователни потребности. Започнахме с отговорността на родителя към процеса на обучение. Право на всички родители е те да вземат решение за мястото на обучение на своите деца. Това право е запазено и за обучението по индивидуална програма на децата със специални образователни потребности. След това се поинтересувахме за това как респондентите приемат и виждат участието и съучастието на родителите в процеса на обучението на техните деца. Вече при направения анализ на данните по отношение на втора хипотеза установихме, че като цяло респондентите отчитат основно ролята на учебната среда и педагогическите специалисти за организиране и провеждане на процеса на обучение. За да намерим мястото на родителите в системата на обучение на децата със специални образователни потребности за нас беше важно да попитаме директно, кой е отговорен за избора на среда за обучение на учениците със специални образователни потребности.

фиг. 6. Your age is: * The decision whether to integrate a student of special educational needs into the mainstream classroom is taken from: Crosstabulation

От представителните данни във фигура 6 се вижда какво е отношението между възрастта на респондентите към отговорността на родителите към обучението на техните деца. Първо искаме да обърнем внимание на това, че данните имат статистическа значима връзка при Chi-Square - 13,448 и $p = 0,036$. Връзката между параметрите е средно силна според числото на Крамер - 0,330.

На фигура 6. е визуализирано взаимодействието. Оказва се, че респонденти до 40 години в най-голяма степен отчитат, че

учителите имат решаващо значение за начина на обучението на учениците. Това са посочили 71,4%. Другата част от следващата възрастова група респонденти, заявяват, че родителите вземат това решение. Това смятат 57,1% от тях. Това означава, че родителите са на прага на училището, но за да бъдат активни съучастници в процеса на обучение, трябва да се предостави територия, а и да се отпрати, вероятно друг тип очакване към позицията им. Няма да е грешно, ако кажем, че независимо от промяната на системата на образование и на цялото общество, отношението към родителите се запазва в рамките на стандартното – да направят възможно посещението на детето в училище и да приемат неговите резултати. Друг тип съучастие по-скоро не се очаква и съответно на това очакване не се предоставя територия.

Интересен факт е, че към външната за училището комисия за оценка на състоянието на детето, по-голямо очакване имат най-младите и най-възрастните респонденти. Факт, който сам по себе си показва, че има недостатъчно осмислено съдържание на отношенията между заинтересованите страни от процеса на обучение от семейството и училището. Вече не веднъж коментирахме в анализа дотук, че процесът на интегриране е формализиран, нормативно добре обслужен, но процесуално неефективен. Причината за процесуалното му лошо обслужване е различна за различните образователни системи. Основното, което е че имаме утвърдено статукво, а все още сме в

началото на неговото променяне. Темата за включване на децата със специални образователни потребности в живота на обществото е млада тема, само на няколко десетилетия. Това е твърде кратък период за налагане на новост в системата на образованието. Следователно пораждането на очаквания за участниците в процеса на обучение, които граничат с очакването на чудо, е нормално. Чудото за педагогическите специалисти, е връщане на статуквото от предишния централизиран период на функциониране на системата. Чудото за родителите е, че когато децата им бъдат включени в общообразователната система, то те ще преодолеят от само себе си проблемите в развитието си. Тези очаквания, в никой случай не са ефективни и не създават предпоставки за постигане на възможните положителни резултати.

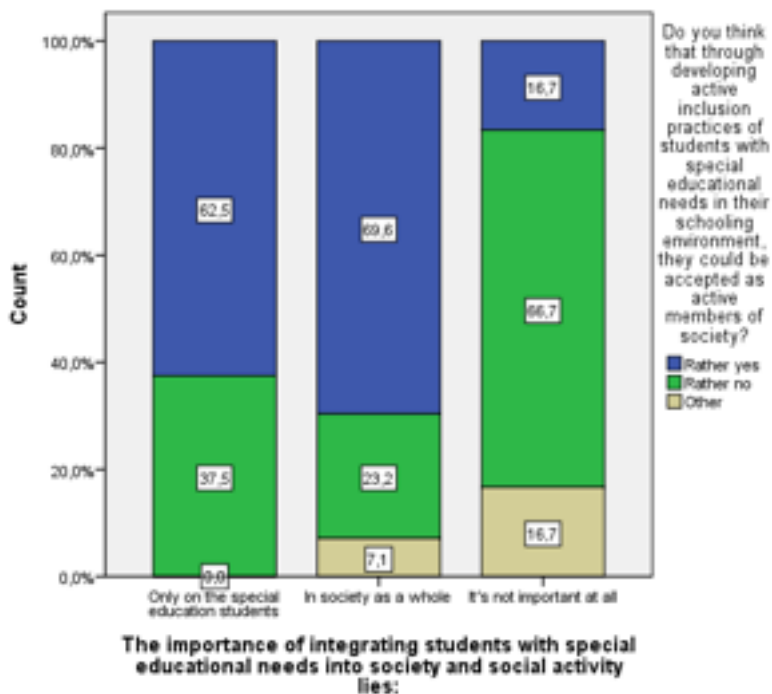
Тъй като всяко очакване е неутилитарно, по своята природа, то то поражда неутилитарни модели. Един от тези модели е вече коментираният по отношение на отговорността за решението за начина на обучение на децата със специални образователни потребности. В прагматичен план е ясно, че няма как отговорност за процес, протичащ вътре в системата на училището, в класната стая, да се поеме от външна структура - A General Education evaluation committee. Още повече, когато това се заявява от респонденти, които имат своя съзнат избор за професионално реализиране точно в системата на обучение. Този факт доказва, че чрез проекта за портфолио се търсят и

средствата за изграждане на достатъчно атрактивен и силен утилитарен модел, чрез който да се повлияе наложилият се неутилитарен такъв. Още повече, че в предходния анализ ние посочихме, че респондентите заявяват необходимост от ситуации, които да провокират педагогическото им любопитство и възможности за развиване на творчески идеи.

В търсене на утилитарни характеристики на процеса на интегриране на децата със специални образователни потребности и ученическото портфолио, ние потърсихме още ориентири в социалната значимост на процеса на интегриране. Потърсихме проекцията на случващото се днес в класните стаи. Затова попитахме: "Do you think that through developing active inclusion practices of students with special educational needs in their schooling environment, they could be accepted as active members of society?" Тъй като процесът на включването на ученици със специални образователни потребности е млад, няма възможност да наблюдаваме реализацията на тази група подрастващи, а още по-малко може да се търси информация за влиянието на този процес върху развитието на обществото като цяло. Затова и въпросът, който зададохме беше с три варианта на отговор - "Rather yes", "Rather no", "Other".

Първо искаме да обърнем внимание на разпределението на тези, които смятат, че работата в училище ще се отрази на взаимоотношенията в обществото. За 64,3% от респондентите това ще повлияе на приемането на хората с увреждания като

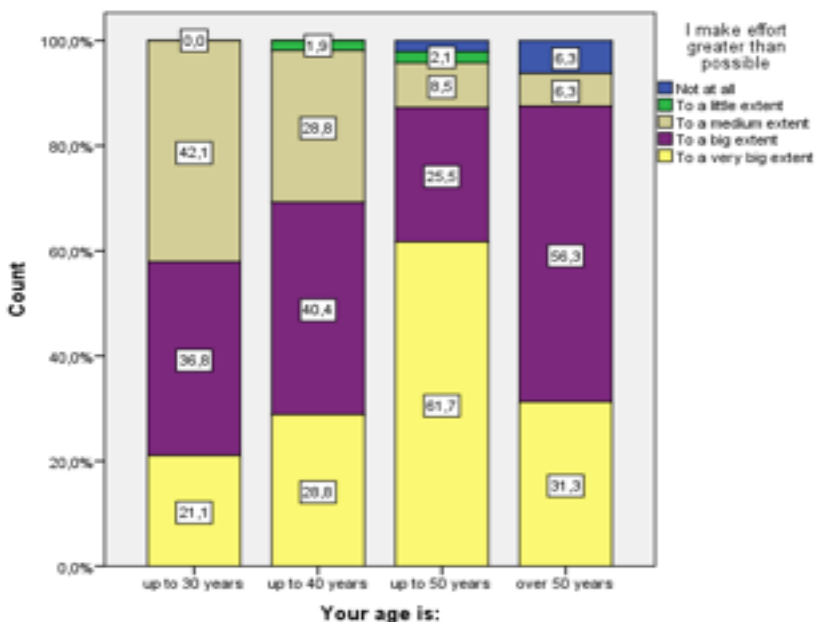
граждани на обществото. За 28,6% от респондентите, това по-скоро няма да се случи. Тази картина показва, че процесът е приет и сега трябва да се работи за неговото съдържателно обслужване, за да може да се повиши ефективността от неговото случване. Групата, през която може ефективно да се случи това е, тази която няма полюсно мнение по въпроса - 7,1% от респондентите са заявили, че имат друго мнение по въпроса. За да може да планираме стратегия за тази група, бихме могли да видим как се разпределя мнението на тези респонденти по отношение на друг въпрос. Данните от този въпрос вече коментирахме по отношение на възраст и професионален стаж в предходен параграф. Сега отново искаме да видим какво мислят респондентите за важността на включването на децата със специални образователни потребности в обобщообразователна среда. **(The importance of integrating students with special educational needs into society and social activity lies:)** (фиг. 4-4)

Разпределението на тези 7.1% от имащите друго мнение респонденти е следното. Нито един от тези респонденти, не смятат, че това е важно за самите деца със специални образователни потребности, 7,1% смятат, че това е важно за цялото общество, а 16.7% смятат, че включването е без значение. Следователно тази група, която няма полярно мнение по въпроса за значението за бъдещето на процеса на включване на децата със специални образователни потребности в общообразователното училище, нямат релевантно мнение. Това е много важно като факт, тъй като тук може да се работи за създаване на нагласа, която да стане двигател и за останалите две полярни групи.

Нагласата сама по себе си няма да реши проблема във въвеждането на иновацията в системата. Затова ние попитахме респондентите, какво

усилие те биха употребили, за да започнат да използват предлагания им модел в работата си. Има връзка между усилието и възрастта на респондентите (фиг. 7)

фиг. 7. To what extent do the following apply to you? I make effort greater than possible Your age is

Най-големи усилия при използването на протфолиото ще коства на респондентите, които са до 50 години. Вече коментирахме в предходните части, че това са учителите, които са най-силно

свързани със статуквото. Значителна част от тях все още не са преразгледали факта от увеличаване на пенсионната възраст и това, че работата им в нова образователна среда никак не е към края си. Така че трудността, с която те трябва да се справят, е преди всичко навикът, който имат от урокоцентричния подход при централизирана образователна система. Това, което ни изненадва, че точно от тази и следващата възрастова група няколко респондента докладват, че това няма да ги затрудни въобще. Защо това е така, не се наемаме да коментираме на този етап.

Обобщение хипотеза 3.

Направеният анализ на данните дава основание да направим следните изводи.

1. Съвременната образователна среда в която се интегрират ученици със специални образователни потребности има да преразглежда мястото и ролята на учениците в процеса. На този етап не сме конкретизирали дали това са само родителите на децата със специални образователни потребности или са родителите на всички деца. Установяването, наблюдаването, развитието на учениците става с помощта на родителите.
2. Отговорността за процеса на интегриране на децата със специални образователни потребности носи непосредствено педагогът. Степента на неговата способност за комуникиране с останалите страни от сложната система на обучение зависи в значителна степен качеството на процеса на обучение.
3. Промяната в отношението на обществото към различните негови членове зависи първо от промяната към учениците със специални образователни потребности на територията на

училището. Отношението трябва да бъде активно и да включва в себе си проекти за следващите етапи от развитието на това дете.

4. Готовността на учителите да свършат това е налична и изисква действия по интегриране на портфолиото в системата.
5. Проектът за портфолио определно може да изиграе ролята на трансформатор на статуквото на урокоцентризма към отворената система за устойчиво развитие на личността.

Изводи и препоръки

Предложеният дизайн на ученическо портфолио получи своя отклик сред педагогическите специалисти (респонденти на изследването). Портфолиото като инструмент за цялостната система на образование е ново, но това не го прави малко значимо. В резултат на направения анализ на събраните данни, събрани по време на изследването можем да направим следните изводи.

1. Системата на обучение е чувствителна към нововъдения.

Въпреки, че на входа на изследването респондентите, заявиха че не познават учебното портфолио като инструмент на системата, а в края на изследването, заявиха, че неговото практическо използване ще им коства немалко енергия, като цяло педагозите показаха интерес към проекта.

2. Системата на обучение е нормативно модернизирана, но съдържателно не е обслужена спрямо новите изисквания.

Съдържателното обслужване означава създаване на такива възможности за провеждане на учебно-възпитателната работа по време на часовете, че всички участници в тях да постигнат резултати, които да ги удовлетворяват. Например, учителите много често пропускат детайли, които са важни за

пряката им работа, които са записани в нормативните документи. Затова се налага тяхното съдържателно представяне, така че те да могат да ги използват целенасочено в пряката си работа.

3. **Предложеният проект за учебно портфолио може да подобри системата на оценяване на постиженията и развитието на учениците със специални образователни потребности в общообразователното училище.** Това ще повиши удовлетвореността на учителите от тяхната работа.
4. **Предложеният проект за учебно портфолио се вписва в учебно-възпитателното пространство на учителя, тъй като там той осъществява процеса на интегрирането на деца със специални образователни потребности.**
5. **Предложеният проект за учебно портфолио може да се превърне в обективен носител на прагматична информация за уменията, които учениците придобиват в процеса на обучение.** Очакването за това, че учениците със специални образователни потребности ще могат да се впишат в съвременното общество може да стане, ако техните умения са представени по-обстоятелствено и описателно. Днес, въпреки че се очаква да се създаде общество без изолация, няма механизъм, с който стотиците хиляди работодатели да се информират, че има хора с различни

способности, които искат да имат своето място. В ролята на такъв информатор може да стане портфолиото, в частност учебното портфолио.

Тези промени ще се случат в система, която в началото на изследването поставихме на нашето внимание като формализирана до степен ритуално функциониране. И въпреки, че респондентите в отговорите на някои от въпросите, утвърдиха наличието на формализъм в системата, точно те показаха, че имат мотивацията и нагласата да повишат удовлетвореността си от работата с деца със специални образователни потребности като приемат предизвикателството на иновативния модел на учебното портфолио. Тези резултати ни дават основание да продължим работата по разработването на предложения дизайн на учебно портфолио. Следващият етап от работата е свързан с детайлизиране на компонентите на портфолиото, разработване на насоки за приложение и инвариантни на модела за останалите учебни предмети. По този начин веднага ще може да предложим на педагогическите специалисти цялостен иновативен модел, с който да се повиши ефективността на оценяването на развитието и резултатите на учениците със специални образователни потребности.

Приноси на дисертационната разработка

- Конструиран модел за учебно портфолио при обучение на ученици със специални образователни потребности на базата на теоретичен анализ на съществуващата теория и практика.
- Интегриране на проект на учебно портфолио за ученици със специални образователни потребности с осемте ключови компетентности.
- Обосноваване на предпоставки необходими за интегриране на учебното портфолио в процедурите на оценка и развитие на учениците със специални образователни потребности при изпълнение на нормативните изисквания за осъществяване на процеса на обучение.

**Списък на публикациите, свързани с темата на
дисертационното изследване**

General Considerations of Using a Portfolio in the Special Education Classroom. Dfctoral Research on Contemrorary Chalendes to Educational Theory and Practice. 6-8 June 2014

Popularity of the Student portfolios among Learning Participants. In: Formal, Informal and Natural education. October 2015

Popularity of the Student portfolios among Learning Participants. Доклады Казхской Академии Образования. Ежеквартальный журнал, издаются с 2008 года. 1-2/2014.

Opportunities for integrating key competences in education portfolio. In: Formal, Informal and Natural education. October 2015 (в съавторство)

Диагностика, реорганизация и оценка на обучението на ученици със специални образователни потребности. С., 2016 (в съавторство)